

Драга Мاستиловић, Српска политичка елита из Босне и Херцеговине и југословенска краљевина (1918–1941), Архив Републике Српске, Институт историјских наука у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву и Удружење архивских радника Републике Српске, Источно Сарајево – Бањалука 2024, страна 749

Монографија аутора Драге Мاستиловића приказује политичка кретања у Босни и Херцеговини током периода између два свјетска рата, са посебним акцентом на српску политичку елиту. Аутор је тренутно на челу Института историјских наука Универзитета у Источном Сарајеву, а до сада је самостално објавио три монографије, као коаутор двије монографије, а као копроређивач двије монографије и четири тома зборника историјских докумената. Осим тога, објавио је више од шездесет научних радова и учествовао на више националних и међународних научних скупова, округлих столова и конференција у земљи и иностранству. Ова књига настала је из ауторове докторске дисертације под називом “Српска елита из Босне и Херцеговине у политичком животу Краљевине СХС/Југославије 1918–1941. године“. У изради ове монографије консултована је обимна архивска грађа Архива Босне и Херцеговине у Сарајеву, Архива САНУ и Архива Југославије у Београду, Архива Херцеговачко-неретванске жупаније/кантона у Мостару, као и Архива Републике Српске у Бањој Луци. Поред необјављених, кориштен је и велики број објављених извора, релевантна литература, мемоари као и периодичне публикације.

Структура ове монографије заснована је на хронолошком принципу, који је комбинован са тематским приступом у оквиру одређених периода. Период од 1918. до 1929. године подијељен је у двије цјелине, у чијим оквирима су обрађивана питања од суштинског значаја за политичка кретања на територији Босне и Херцеговине. Период након завођења диктатуре па све до слома подијељен је у три цјелине, које прате период интегралног југословенства, затим период његовог постепеног растакања и период коначног слома и разградње саме државе на националним принципима.

Аутор у предговору поставља питање шта је то елита и објашњава зашто је потребно методолошко одређење према овом појму. На тај начин је аутор направио темељ за дубље разматрање политичке елите, а посебно српске политичке елите у Босни и Херцеговини. У почетку ове књиге аутор полемише

о томе шта је значило бити дио српске елите у вријеме османске и аустроугарске окупације, наводећи да политичка елита није постојала у првом смислу те ријечи све до формирања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. До тада је политичку борбу водила економска елита, која је имала велику улогу у политичким процесима. Аутор наводи да је 1918. година била веома значајна година у погледу стварања политичке елите. Онистиче да је прије тога бављење политиком било више национална мисија него професионални ангажман, а уједињење је створило нову генерацију политичара који су политику схватили као борбу за власт и моћ.

У наставку, аутор објашњава методолошки приступ и одговара на постављено питања ко може да представља политичку елиту. Он образлаже да, из тог разлога, ова монографија није фокусирана на праћење дјелатности политичке елите већ политичке дјелатности српске елите, у коју свакако спадају и интелектуалци који се нису директно бавили политиком, али су се оглашавали нарочито у преломним догађајима за друштво и државу.

Аутор примјеђује, када је у питању литература која се односи на српску елиту и Босну и Херцеговину уопште у првој половини 20. вијека, присутност квалитативне и квантитативне неравномјерности. Такође се истиче да за поједине теме и периоде постоји прегршт литературе, док је за друге то сушта супротност. Такав примјер јесу политичке прилике у Босни и Херцеговини током тридесетих година, којима се бавио веома мален број аутора, али и то фрагментарно или у склопу крупнијих питања државне политике. Даље, примјеђује да до сада није објављен ниједан тематски зборник докумената који се односи на Босну и Херцеговину за период 1918–1929. и да је, генерално, веома мало публикованих примарних извора.

Поглавље "Српска елита из Босне и Херцеговине и стварање Југославије" у овој књизи има функцију увода. У овом поглављу описан је нејасан и неартикулисан однос српске националне елите у Босни и Херцеговини према југословенству. Такође, описано је и дјеловање Југословенског одбора, основаног од стране јужнословенских политичара са простора Аустроугарске монархије, али и политичко дјеловање чланова Одбора прије његовог самог формирања. Аутор је примијетио да су хрватски политичари, који ће касније учествовати у раду Југословенског одбора, били више оријентисани на рјешавање хрватског него југословенског питања. Међутим, наводи се да је формирање Југословенског одбора убрзано усљед потписивања Лондонског уговора са Италијом, при чему би Србија могла добити Босну и Херцеговину и широк излаз на море у Далмацији, а да хрватског питања у овим одредбама нема.

Српски политичари из Босне и Херцеговине су током овог периода били политички блиски Загребу, јер су добијали инструкције од Светозара Прибићевића, што их је, према аутору, више везало за Загреб него за Београд. Након уједињења, Мاستиловић пише да Срби из Босне и Херцеговине нису осјећали потребу да се политички организују, јер су сматрали да је њихово

национално питање ријешено уједињењем. Даље пише да је српска интелектуална елита западно од Дрине након уједињења сматрала одбрану југословенске државе главним националним задатком. Он наглашава да су аграрно и национално питање играли важну улогу у унутрашњим политичким односима у Босни и Херцеговини, а српска елита је заговарала радикално рјешавање аграрног питања.

Аутор пише да је већина српских политичких елита подржала краљев акт завођења диктатуре, видјевши у њему једини начин да се сачува држава која је била уздрмана политичким и националним напетостима. Иако је овај режим добио подршку многих, дио политичке елите, попут Бранка Чубриловића, Душана Кецмановића, Чеди Кокановића и Милоша Тупањанина, био је против недемократског карактера диктатуре. Сходно томе, аутор пише да су и у вријеме када је хрватски национализам поново почео да расте, српске политичке елите наставиле да заступају идеологију засновану на југословенству, а не српству.

Оно чега су се Срби западно од Дрине прибојавали остварено је споразумом Цветковић–Мачек. Овим споразумом дијелови и Босне и Херцеговине припојени су новооснованој Бановини Хрватској, што је једним дијелом, према писању аутора, било последица разједињености српског политичког фронта те непостојања политичке странке која би артикулисала политичку вољу српског народа у Босни и Херцеговини. Аутор наводи да су вапаји из Босне и Херцеговине окарактерисани као препрека у постизању споразума Београда са Хрватима, а једино је Бранко Чубриловић обезбиједио мјесто себи у новој Влади, без ранијих консултација са руководством своје партије.

Аутор у свом разматрању истиче да су Срби из Босне и Херцеговине своје наде углавном везали за српске политичаре из Србије, вјерујући да ће они најбоље штитити њихове интересе. Међутим, овај став се често обијао о главу српским политичарима из БиХ, јер су били изложени сложеној и неповољној политичкој ситуацији. Споразум Цветковић–Мачек је довео Србе из БиХ у тешку позицију, између хрватских мегаломанских захтјева и муслиманске политике која се усмјеравала ка аутономији, што је могло поново довести до стварања границе на Дрини. Овај догађај се, према аутору, показује као преломна тачка чак и за најтврђе заступнике идеје интегралног југословенства, попут Владимира Ћоровића и Николе Стојановића. Они су тада схватили да непостојање српског националног програма наноси велику штету српском народу. Ипак, овај отрежњујући замах дошао је сувише касно, тек пред саму њемачку инвазију на Краљевину Југославију и њен слом.

ДАНИЛО ЗЕЦ, Драга Мاستиловић, “Српска политичка елита из Босне и Херцеговине...”

Резултат овог великог истраживачког подухвата јесте ова књига која представља изузетно значајан допринос историографији, чиме се наша постојећа сазнања о историји југословенске краљевине и Босне и Херцеговине између два свјетска рата додатно проширују.

*Данило Зеџ
Архив Републике Српске
Бања Лука*